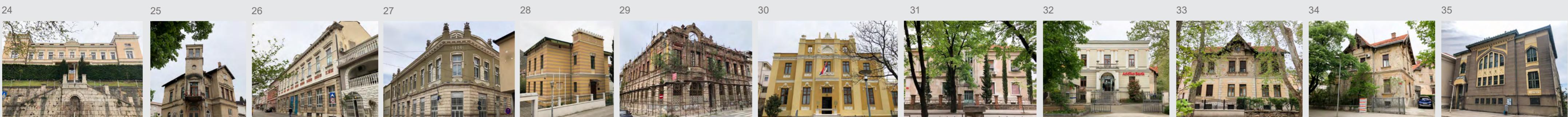
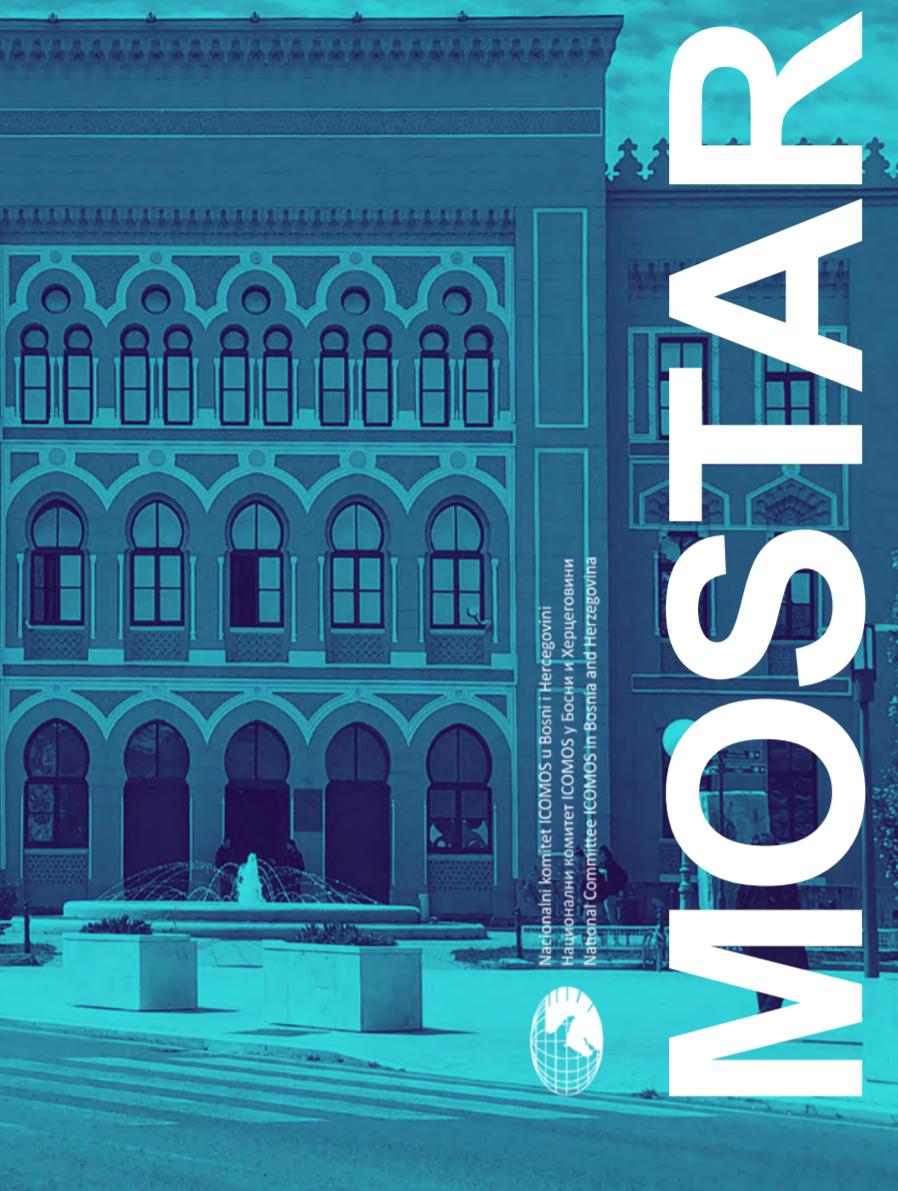

- *Nacionalni spomenik BiH/ National monument of BiH
1. Obrtna/ zanatska (Mužička i trgovacka srednja škola)/ Crafts High School (Music and Commercial high school), 1880/1882; Franz Vacek, Musala bb
 2. Hotel Neretva, 1892; Alexander Wittek, Đorđe Knežić, Miroslav Loose, Musala bb
 3. Županijski (Kantonalni) sud/ Cantonal Court, 1892; Maximilian (Max) David, Dr Ante Starčevića 22
 4. Franjevački samostan uz Crkvu sv. Petra i Pavla/ Franciscan Monastery next to the saint Peter and Paul's Church, 1894; Miloš Komadina, Franjevačka 1
 5. Federalno ministarstvo prometa i komunikacija (Vakufski dvor)*/ Federal Ministry of Transport and Communications (Waqt Palace)*, 1894; Hanns Niemecek, Braće Fejića bb
 6. Yunus Emre institut/ Institute (Ćejan Čehajin mekteb/ Maktab), 1897; Miloš Komadina, Mala Tepa 16
 7. Rektorat Sveučilišta (Univerzitet) u Mostaru/ Rectorate of the University of Mostar (Eduardo Fessler vila/ Villa), 1897; arhitekta nepoznat/ architect unknown, Trg Hrvatskih velikana 1 (Rondo)
 8. Hadži Husage Kajtaza vila/ Hadži Husaga Kajtaz's Villa (1), 1898; Ahmed Alija ef. Lutvo, Nikole Šubića Zrinskog 11
 9. NAMA/ ZEMA (Zgrada vojnih komandi)*/ NAMA/ ZEMA – Department Store (Military Headquarters Building)*, 1899; Josip pl. Vanačić, Maršala Tita bb/ Tolčeva bb
 10. Univerzitetska biblioteka (Vila Mujage Komadine)/ University library (Mujaga Komadina's villa), 1899; Đorđe Knežić (nepotvrđeno/ unconfirmed), Nikole Šubića Zrinskog bb
 11. „Stomatološka poliklinika/ Dental clinic Jurišić“ (Jove Spreme vila/ Villa), 1900; Đorđe Knežić, Kneza Branimira 11
 12. Najamna stambena zgrada Lazar Peška/ Rental apartments building of Lazar Peško, oko/ around 1900; arhitekta nepoznat/ architect unknown, Maršala Tita bb
 13. Gradska vijećnica (Jubilarna osnovna škola)/ City Hall (Jubilee Primary School), 1900, 1920 (drugi sprat/ second floor); Franz (František) Blažek, Hrvatskih branitelja 2
 14. Viša djevojačka škola*/ Girl's High School*, 1901; Miloš Komadina, Maximilan (Max) David, Maršala Tita bb
 15. Teološki institut/ Theological Institute (Kajtaz vila/ Villa (2)), 1901; Đorđe Knežić; Nikole Šubića Zrinskog 9
 16. „HRS“ - Kajtaz vila/ Villa (3), 1901; Đorđe Knežić; Nikole Šubića Zrinskog 13
 17. Gimnazija Mostar (Velika gimnazija)/ Mostar Gymnasium, 1902; Franz (František) Blažek, Španski trg 1
 18. Zgrada apoteke „Wencel“ sa apartmanima/ Wencel apartment building, 1904; arhitekta nepoznat/ architect unknown, Braće Fejića 39
 19. Autoceste Federacije BiH (Najamna zgrada podignuta na zemljištu Mujage Komadine)/ Motorways of the Federation of Bosnia and Herzegovina (Rental building erected on the land of Mujaga Komadina), 1904; Đorđe Knežić, Adema Buća 20
 20. Srednja medicinska škola Sestara milosrdnica/ Sisters of Mercy Medical School, 1894; Miloš Komadina, 1904; Maximilian (Max) David, Franjevačka 18
 21. Zahumka vila/ Villa i/and Neretvanka vila/ Villa, 1905; Đorđe Knežić, Kneza Mihajla Viševića Humskog (Liska) 37-39
 22. Pozorište lutaka (Sinagoga)* Puppet Theater (Synagogue)*, 1905; arhitekta nepoznat/ architect unknown, Braće Čišića 15
 23. Napretková palata (HKD)/ Napredak Palace (Croatian Cultural Society), 1906, 1927; Miroslav Loose, Kneza Mihovila Viševića Humskog (Liska) bb
 24. Biskupski ordinarijat (Nova biskupska palata)/ Bishop's Ordinariate (New Bishop's Palace), 1906; Maximilian (Max) David, Miloš Komadina, Nadbiskupa Čule bb
 25. Mehmeda Efendije Spahića vila/ Villa, 1908; Đorđe Knežić, Kraljice Katarine 3
 26. Mužički centar „Pavarotti“/ The Pavarotti Music Centre (Prva Srpska osnovna škola/ The First Serbian Primary School), 1908/1909; Đorđe Knežić, Maršala Tita 179
 27. Opštinski (Općinski) sud (Druga Srpska osnovna škola)*/ Municipal court (The Second Serbian primary school)*, 1908/ 1909; Đorđe Knežić, Maršala Tita 94
 28. Iranska ambasada (Mekteb na Baščinama/ Zgrada Simfonijskog orkestra)*/ Iranian Embassy (Baščine Maktab/ Symphony Orchestra's building)*, 1909; arhitekta nepoznat/ architect unknown, Rade Bitange bb
 29. Filijala Austro-Ugarske banke*/ Branch of the Austro-Hungarian Bank*, 1910; Josip pl. Vanačić, Maršala Tita 118
 30. Generalni konzulat Republike Srbije (Pravoslavna mitropolija, Vladičin dvor)*/ Consulate General of the Republic of Serbia (Orthodox Metropolitan's Palace, Bishop's Palace)*, 1910; Karel Pařík, Konak 5
 31. Petar Salvesanij vila/ Villa, 1910/ 1911; Đorđe Knežić, Kneza Mihovila Viševića Humskog (Liska) 20
 32. „Addiko Bank“ (Peško vila/ Villa (1)), 1908/ 1911; Đorđe Knežić, Rondo bb
 33. Peško vila/ Villa (2), 1908/ 1911; Đorđe Knežić, Kneza Branimira 3
 34. Peško vila/ Villa (3), 1908/ 1911; Đorđe Knežić, Kraljice Katarine 1
 35. Gradsko kupatilo/ banja (Javno kupatilo)/ The Public Bath, 1914; Rudolf Tönnies, Miroslav Loose, Mostarskog bataljona bb (Musala bb)
- a. Musala most/ Bridge (Most cara Franje Josipa/ Emperor Franz Joseph Bridge), 1882; arhitekta nepoznat/ architect unknown
b. Lučki most (Most Mujage Komadine)/ Luka Bridge (Mujaga Komadina Bridge), 1913; Miloš Komadina
c. Carinski most/ Carina Bridge, 1918; Miloš Komadina

Arhitektonika mapa/ Architectural map

Austrougarski period/
The Austro-Hungarian period
1878 – 1918

PROJEKT: "STARI LOKALITETI – NOVE PERSPEKTIWE"

ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) – Internacionalni Savjet za spomenike i spomeničke cjeline predstavlja respektabilnu nevladinu organizaciju koja na globalnom nivou aktivno i interdisciplinarno doprinosi očuvanju i zaštiti kulturnog i historijskog nasljeđa. Unutar ICOMOS-ove profesionalne i naučne mreže djeluje i Nacionalni Komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini.

Projekt "Stari lokaliteti – nove perspektive" se bazira na utvrđivanju arhitektonskih ruta u gradskim četvrtima tri grada (Sarajevo, Banja Luka i Mostar) mapiranjem značajnih objekata iz austrougarskog perioda. Odabir šetnje kao formata komunikacije omogućava kvalitetniju interpretaciju i precepciju (vlastitog) okruženja. Podizanje društvene svijesti o važnosti kulturološki slojevitog karaktera naših urbanih cjelina će biti potaknuto ovim projektom.

PROJECT: "OLD SITES, NEW PERSPECTIVES"

ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) is a respectable non-government organization which works actively and interdisciplinary on the conservation and protection of cultural and historical heritage. The National Committee of ICOMOS in Bosnia and Herzegovina operates within international level of the ICOMOS professional and scientific framework.

The project "Old sites, new perspectives" is based on creating an architectural route – walks through urban quarters of three cities through mapping of significant buildings from the Austro-Hungarian period in Sarajevo, Banja Luka and Mostar. The choice of walking as a communication format affects the quality of interpretation and perception of the environment. Raising social awareness of the importance of the culturally layered character of our urban areas will be encouraged by this project.

AUSTROGARSKI PERIOD U ARHITEKTURI MOSTARA

Od druge polovine XIX vijeka u Mostaru su već građeni arhitektonski objekti koji su najavili dolazak novih ideja u tretmanu prostora. Pa ipak, nagli preokret u arhitekturi i urbanizmu desio se u periodu od 1878. do 1918. godine, kada se najveći grad na Neretvi nalazio u sastavu Austro-Ugarske monarhije. Tokom ovog perioda, u Mostaru se znatno povećao broj lokalnog stanovništva, a doselio se i veliki broj stranaca, što je rezultovalo proširenjem postojećih i izgradnjom novih dijelova grada prema zapadnoevropskim standardima.

Analiza izvedenih i planiranih arhitektonskih projekata austrougarskog perioda u Mostaru pokazuje direktni uticaj zapadnoevropskih škola arhitekture kroz primjenu i kombinovanje različitih istorijskih stilova (neo-stilovi, secesija, i dr.). Posebno se ističu kreativni napor pojedinačica – stranih arhitekata i inženjera, da se već definisani stilski programi primjenjivani u Beču, Budimpešti, Pragu i drugim gradovima Monarhije, ukllope u mjerilo i usklade sa zatećenim vrijednostima ambijenta. Činovnici austrougarske administracije – strane arhitekte i inženjeri, na izuzetno prirodno i već formirano izgrađeno okruženje, nerijetko odgovaraju i „neo-maurskim“ jezikom u arhitekturi.

Paralelni i intenzivni razvoj grada na istočnoj i zapadnoj obali Neretve pratio je unapređenje sanitarnih uslova (vodovod i kanalizacija), elektrifikaciju ulica, izgradnju fabrika i bolnice. Pored javnih arhitektonskih objekata različitih tipologija, koji se grade u Glavnoj ulici (Ulici Maršala Tita) i Paralelnoj ulici (Bulevar), u austrougarskom periodu grade se i privatni arhitektonski objekti – porodične vile, najvećim dijelom oko trga Rondo (trg Hrvatskih velikana). U Mostaru se u to vrijeme osjeća duh sveopštег napretka koji nose i vizionarske ideje gradonačelnika Mustafe Mujage Komadine. Nasljeđe austrougarskog perioda u Mostaru je danas u velikom broju pojedinačnih slučajeva u ruševnom, ili u lošem fizičkom stanju očuvanosti. Najveći dio ove baštine nije pravno zaštićen i svakodnevno je ugrožen.

AUSTRO-HUNGARIAN PERIOD IN THE ARCHITECTURE OF MOSTAR

By the second half of the 19th century, buildings which signaled the arrival of new ideas in the treatment of space were already built in Mostar. Nevertheless, a sudden change in architecture and urbanism occurred in the period from 1878 to 1918, when the largest city on the Neretva River was part of the Austro-Hungarian monarchy. During this period, the local population in Mostar increased significantly and a large number of foreigners immigrated, which resulted in the expansion of existing areas and construction of new parts of the city according to Western European standards.

The analysis of built and planned architectural projects of the Austro-Hungarian period in Mostar shows the direct influence of Western European schools of architecture through the application and combination of different historical styles (neo-styles, Secession, etc.) The creative efforts of individuals – foreign architects and engineers – stand out in fitting defined stylistic programs applied in Vienna, Budapest, Prague, and other cities of the Monarchy into the scale and harmony with the existing values of the environment. Foreign architects and engineers from the Austro-Hungarian administration often responded to the exceptionally natural and constructed environment with the Moorish Revival style in architecture.

The parallel and intensive development of the city on the east and west banks of the Neretva River was accompanied by the improvement of sanitary conditions (water supply and sewerage system), electrification of streets, construction of factories and a hospital. In addition to public architectural structures of various typologies that were built on the Main Street (Maršala Tita Street) and the Parallel Street (Bulevar) in the Austro-Hungarian period, private family villas were also built, mostly around Rondo Square (Croatian Nobles Square). At that time, the spirit of general progress was felt in Mostar, which was also carried out by the visionary ideas of the mayor Mustafa - Mujaga Komadina. Unfortunately, the heritage of the Austro-Hungarian period in Mostar today has largely diminished, due to a large number buildings in a dilapidated or poor physical condition. Most of them are not legally protected and they are endangered on a daily basis.

RUTA A: ČEŠKI ARHITEKTA FRANZ (FRANTIŠEK) BLAŽEK I „NEO-MAURSKA“ ARHITEKTURA MOSTARA

„Neo-maurski“ stil (orientalizam) u arhitekturi stigao je u Bosnu i Hercegovinu preko Zapadne Europe, u kojoj su već građeni objekti po uzoru na maursku arhitekturu južne Španije i sjeverne Afrike. „Neo-maurski“ stil spaja bogatu „orientalnu“ dekoraciju enterijera i fasada sa volumenima, proporcijama i dispozicijama koje imaju „zapadnoevropski“ karakter.

Jedan od najistaknutijih predstavnika „neo-maurskog“ stila u Mostaru bio je češki arhitekt Franz (František) Blažek. Školovao se na Arhitektonskom odsjeku Umjetničke škole u Brnu i kod profesora Friedericha Schmidta na Odsjeku za arhitekturu, na Akademiji primjenjenih umjetnosti u Beču. Nakon prakse koju je stekao kod Eduarda Svobode u Brnu i Maxa Fleischera u Beču, Blažek se seli u Sarajevo i postaje službenik Građevinskog odsjeka Zemaljske vlade.

Franz (František) Blažek projektovao je u Mostaru neke od najznačajnijih građevina kao što su zgrada Gimnazije, kao najprezentativniji predstavnik „neo-maurskog“ stila u Mostaru i zgrada Jubilarne osnovne škole (trenutno Gradska vijećnica). Od značajnih arhitektonskih objekata „neo-maurskog“ stila izdvajaju se još i zgrade Javnog kupatila (arhitekte: Rudolf Tönnies i Miroslav Loose) i Hotela „Neretva“ (grupa arhitekata), koji je Mostaru ponudio novi, „zapadnoevropski“ tip hotelskih soba, ali i novi društveni i kulturni život čiji sastavni dio su bili klavir, Sacher torta i Wiener schnitzel.

Arhitektonski objekti izvedeni u „neo-maurskom“ stilu među kojima su i projekti češkog arhitekta Franza (Františeka) Blažeka predstavljaju značajan dio kulturno-istorijskog nasljeđa Bosne i Hercegovine. Najznačajniji među njima označeni su na ovoj mapi brojevima: 6, 28, 13, 17, 35, 2, 5, 22. Odabrani su sa ciljem da ukazuju na značaj koji imaju za Mostar u pogledu kulturno-istorijskih vrijednosti, prema njihovoj namjeni i položaju koji zauzimaju u gradu.

RUTA B: MOSTARSKE PORODIČNE VILE

Porodične vile austrougarskog perioda u Mostaru se grade kao rezultat velikih ekonomskih promjena i novih kulturnih i društvenih potreba. Njihove reprezentativne fasade u Mostaru donose duh Zapadne Europe, a projektovane su u različitim neo-stilovima, po uzoru na porodične vile građene u centrima Austro-Ugarske monarhije.

Mostarske porodične vile austrougarskog perioda najčešće su dijelom jednospratnice koje se nerijetko sastoje iz dvije stambene jedinice. Servisne prostorije, uključujući kuhinju, orijentisane su ka vrtu, dok su spačave sobe i saloni orijentisani ka glavnoj ulici. Pristup prostorijama koje su međusobno povezane omogućen je preko hodnika ili centralnog hola. Za razliku od porodičnih kuća osmanskog perioda, kod kojih je svaka soba mogla promijeniti svoju namjenu, porodične vile austrougarskog perioda imale su jasnu podjelu prostorija prema funkciji, i to na salon (dnevni boravak), trpezariju, biblioteku, radnu sobu i dr. Novi elementi enterijera i namještaja odražavaju nove potrebe, dolaze iz uvoza ili se izrađuju po uzoru na Zapadnu Evropu. I dok je u porodičnim kućama osmanskog perioda akcent na bogatstvu enterijera, čime se manifestuje unutrašnje bogatstvo duha, akcent kod porodičnih vila austrougarskog perioda stavlja se na reprezentativnost njihovih fasada, čime se manifestuje novi način kulturnog i društvenog života.

Porodične vile austrougarskog perioda u Mostaru predstavljaju značajan dio u razvoju kulture življenga u Bosni i Hercegovini. Njihova stambena funkcija je u velikom broju slučajeva promijenjena, a samo mali broj je adekvatno obnovljen. Najprezentativnije među njima označene su na ovoj mapi brojevima: 10, 15, 8, 16, 7, 32, 33, 11, 25, 34, 21, 31, 12*. Odabrane su sa ciljem da ukazuju na značaj koji imaju za Mostar u pogledu kulturno-istorijskih vrijednosti i u odnosu na položaj koji zauzimaju u gradu.

12* - Najamna stambena zgrada

INDEKS ARHITEKATA I INŽENJERA/ INDEX OF ARCHITECTS AND ENGINEERS

* nepotvrđeno autorstvo/ unconfirmed authorship

** koautor/ co-author

AHMET (ALIJA) ef. LUTVO (nepoznato/ unknown); Br/No: 8
ALEXANDER WITTEK (Sisak, 12/10/1852 – Grac (Graz), 11/05/1894); Br/No: 2**

DORDE KNEŽIĆ (Dubrovnik, 1878 – Skoplje (Skopje), prije/ before 1939); Br/No: 2*, 10*, 11, 15, 16, 19, 21, 25, 26, 27, 31, 32, 33, 34

FRANZ (FRANTIŠEK) BLAŽEK (Záleší, 1863 – Horice, 01/01/1944); Br/No: 13, 17

FRANZ VACEK (nepoznato/ unknown); Br/No: 1

HANNS NIEMECZEK (nepoznato/ unknown); Br/No: 5

JOSIP pl. VANCAŠ (Sopron, 22/03/1859 – Zagreb, 15/12/1932); Br/No: 9, 29

KAREL PARÍK (Veliš, 04/06/1857 – Sarajevo, 16/07/1942); Br/No: 30

MAXIMILIAN (MAX) DAVID (Starý Jičín, 07/12/1859 – nepoznato/ unknown); Br/No: 3, 14**, 20, 24**

MILOŠ KOMADINA (Rastadi, 04/09/1856 – Mostar, 02/12/1930); Br/No: 4,

6, 14**, 24*, b. c

MIROSLAV LOOSE (Trebinje, 26/03/1884 – Mostar, 1966); Br/No: 2**, 23,

35**

RUDOLF TÖNNIES (Ljubljana, 03/04/1869 – Minhen (München), 06/12/1929); Br/No: 35**

IZVORI/ SOURCES

1987. KRZOVIĆ, Ibrahim, Arhitektura Bosne i Hercegovine 1878. – 1918., Umjetnička galerija BiH, Sarajevo

1988. KURTÓ, Nedžđa, Arhitektura Bosne i Hercegovine: razvoj Bosanskog stila, Sarajevo Publishing, Sarajevo

1989. BOŽIĆ, Jelena, Arhitekt Josip Vanačić – Značaj i doprinos arhitekturi Sarajeva u periodu Austro-Ugarske uprave, Arhitektonski fakultet, UNSA, Sarajevo

1991. DIMITRIJEVIĆ, Branka, Arhitekt Karl Paržik (Karel Pařík), Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

2005. PAŠIĆ, Amir, Celebrating Mostar: architectural history of the city (1452 – 2004), Grin, Gračanica

2006. PRSTOJEVIĆ, Miroslav, (Ne)Zaboravljeni Mostar: Zaludu, nad Mostarom nema varoši, autor/ Publishing MI, Wien/Sarajevo

2017. ZADRO, Sanja, Mostarska arhitektura od 1850. do Drugoga svjetskog rata, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

2019. TRAPARA, Boris, De Vienne à Sarajevo, rôle modèles et répliques d'architecture de la période austro-hongroise, INALCO, Sorbonne Paris Cité Université, Pariz

2020. HUSEDŽINOVİĆ, Sabira, Graditeljstvo Bosne i Hercegovine kroz stoljeća, Dobra knjiga, Sarajevo

IMPRESSUM

AUTOR/ AUTHOR: Boris Trapara

UREDNIKA/ EDITOR: Elša Turkušić Jurić

GRAFIČKI DIZAJN/ GRAPHIC DESIGN: Alisa Buržić

ORGANIZATOR I IZDAVAČ/ ORGANISATION AND PUBLISHER: NK ICOMOS U BIH/ NC ICOMOS IN BIH
www.icomosbih.ba

POKROVITELJI/ SPONSORSHIP:

Austrijski Kulturni Forum Sarajevo/ Austrian Cultural Forum Sarajevo
Ambasada Republike Češke u BiH/ Embassy Of The Czech Republic

ŠTAMPA/ PRINT: Dobra knjiga

TIRAŽ/ NUMBER OF COPIES: 400

MJESTO/ PLACE: Sarajevo

DATUM/ DATE: Maj/ May 2021

BESPLATAN PRIMJERAK/ FREE COPY

Hvala porodici Popovac (Mia, Maji, Zdenki, Nedždu – Ćići), Lani Pričić, Borjanu Mitrović i Keithu Brooksu na korisnim sugestijama./ Thanks to Popovac family (Mia, Maji, Nedžđa – Ćići), Lana Pričić, Borjan Mitrović, and Keith Brooks for the useful suggestions.

Nijedan dio ove mape ne može se reproducirati bez prethodnog pismenog odobrenja autora./ No part of this map may be reproduced without prior permission in writing from the author.